

шунингдек, шахс МЖТКнинг 21-моддасига кўра маъмурий жавобгарликдан озод этилиб, огоҳлантирилганда, МЖТКнинг 271-моддаси 5-банди (амнистия акти чиқиши, агар у маъмурий жазо чорасини қўллашни бекор қилса), 6-бандига (маъмурий жавобгарликни белгилловчи ҳужжат бекор қилинган бўлса) асосан иш юритиш тугатилганда ҳам у маъмурий жазога тортилмаган, деб ҳисобланади.

Демак, шахс маъмурий жазо қўлланилгандан кейин бир йил ўтгач ёки шахс МЖТКнинг 21-моддасига кўра огоҳлантирилган бўлса, у маъмурий жазога тортилмаган ҳисобланади ва иккинчи марта шу турдаги қилмишни содир этса, бу жиноий жавобгарликка асос бўлмайди ҳамда айбдорга маъмурий жазо тайинланиши мумкин.

**Аннотация:** мақолада иқтисодиёт соҳасидаги маъмурий жавобгарлик билан боғлиқ ҳолда содир этиладиган жиноятларни квалификация қилиш масалаларини ёритилиб, жиноят қонунчилиги нормаларини қўллаш юзасидан таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

**Калит сўзлар:** иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар, маъмурий жавобгарлик, квалификация, анча миқдор, кўп миқдор.

**Аннотация:** в статье раскрыты вопросы квалификации преступлений в сфере экономики, связанных с административной ответственностью, даны предложения и рекомендации по применению норм уголовного законодательства.

**Ключевые слова:** преступления в сфере экономики, административная ответственность, квалификация, значительный размер, крупный размер.

**Annotation:** The article deals with questions of qualification of economic crimes related to administrative responsibility and gives suggestions and recommendations on application of criminal law provisions.

**Key words:** economic crimes, administrative responsibility, qualifications, significant size, large size.

#### Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. –Т.: Адолат, 2013.
3. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. –Т.: Адолат, 2014.

Қ.Маткаримов

ТДЮУ катта илмий ходим-изланувчиси,  
юридик фанлар номзоди

#### ЖИНОЯТ ИШЛАРИ ЮРИТУВИНИ ГУМАНИЗАЦИЯЛАШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Жиноят суд иш юритувини гуманизациялаш демократик-ҳуқуқий давлат барпо этишнинг муҳим шarti сифатида мамлакатимизда амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ ислохотлари тизимида муҳим ўринга эга. Айни дамда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримов томонидан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қўшма мажлисида баён этилган “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси” ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳалари сингари суд-ҳуқуқ ислохотлари соҳасида ҳам, хусусан, жиноят суд иш юритувини гуманизациялаш борасидаги ишларни ташкил этишда ҳам муҳим дастуриламал ҳужжат бўлди.

Айни дамда ушбу ҳужжатнинг мазкур йўналишида кўзда тутилган асосий вазифалар ижроси таъминланганлиги боис, эндиликда мамлакатимизда ушбу соҳадаги ишларни изчил ва узлуксиз амалга оширишини таъминлаш мақсадида “Жиноят суд иш юритувини гуманизациялаш Концепцияси”ни ишлаб чиқиш зарурияти туғилмоқда. Жиноят суд иш юритувини гуманизациялаш концепцияси бу борада яқин ва ўрта истиқболда жиноят суд иш юритувини янада либераллаштириш ва гуманизациялаш борасида амалга оширилиши лозим бўлган асосий вазифаларни, бу борадаги халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган норма ва тамойиллари ҳамда ривожланган ижобий хорижий таҳрибани миллий қонунчилик ва суд-ҳуқуқ амалиётига татбиқ этиш масалаларини қамраб олиши лозим.

Жиноят ишлари юритувини гуманизациялаштириш истиқболларини кўриб чиқар эканмиз, бунда авваламбор, жиноят-процессуал қонунчиликда жиноят суд иш юритувида инсонпарварлик принципнинг мазмун-моҳиятини очиб берувчи инсонпарварлик принципини бошқа жиноят-процессуал принциплар қаторида қуйидаги таҳрирда мустаҳкамлаш мақсадга мувофиқ: “27<sup>1</sup>-модда. Жиноят суд иш юритувида инсонпарварлик принципи. Жиноят суд иш юритувида инсонпарварлик принципи одил судлов вазифаларини ҳал этиш ҳамда жиноят-процессуал фаолиятни жиноят процесси иштирокчилари ўртасидаги муносабатларни ўзаро ҳурмат, инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ, эркинлик ва қонуний манфаатларини ҳурмат қилиш ва уларга риоя этиш асосида қуришни белгилловчи ахлоқий мезонларга риоя этган ҳолда амалга ошириш талабида намоён бўлади”.

Жиноят суд иш юритувида жалб этилган шахсларнинг ҳуқуқий мақоми инсон ва фуқаролар ҳамда жиноят процесси иштирокчилари ҳуқуқий мақомининг узлуксиз яхлитлигини ташкил этади. Бунда авваламбор, инсон ҳуқуқий мақоми дастлабки аҳамиятга эга бўлса, жиноят суд иш юритуви иштирокчилари мақоми иккиламчи аҳамиятга эга; фуқаро мақоми эса, шахс жиноят суд иш юритувида эга бўлган мақомдан келиб чиққан ҳолда белгиланади. Айни дамда тор маънода “фуқаро” тушунчаси жисмоний шахс тушунчаси сифатида ҳам қўлланилиши мумкин. Жиноят суд иш юритуви иштирокчиси ҳуқуқий

мақомининг инсонпарварлиги мезони бўлиб қуйидагилар ҳисобланади: 1) жиноят иши ҳолати ва босқичи тўғрисида хабардорлик (инсоннинг ахборотга бўлган ҳуқуқини акс эттиради); 2) жиноят-процессуал фаолиятда иштирок этишнинг фаоллиги ва мустақиллиги (инсоннинг маданий фаолликка бўлган ҳуқуқини ифодалайди); 3) ўз ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини реал ғимоя қила олиш имконияти (реал инсонпарварлик ғоясини намоён этади).

ЎзР ЖПКда жиноят суд иш юритувининг шахсий кафил (ЎзР ЖПК 251-моддаси), гаровга қўювчи (ЎзР ЖПК 249-моддаси), вояга етмаган гумон қилинувчи (айбланувчи) устидан қаровни таъминлаётган шахс (ЎзР ЖПК 556-моддаси), статист (ЎзР ЖПК 127-моддаси) каби иштирокчиларининг ҳуқуқий мақомини белгилаш мақсадга мувофиқ, чунки процесснинг мазкур иштирокчилари жиноят суд иш юритувида гумон қилинувчи (айбланувчи)га нисбатан тегишли эҳтиёт чораси қўллаш воситаси сифатида ифодаланади, яъни бунда ушбу шахслар жиноят-процессуал муносабатларнинг фаол субъектлари эмас, балки кўпроқ терговчи фаолиятининг объектлари сифатида намоён бўлади.

Ушбу ҳолат жиноят суд иш юритувида инсонпарварлик ғоясига зид бўлгани туфайли, амалдаги қонунчиликка қуйидаги таҳрирдаги тушунчаларни баён этиш мақсадга мувофиқ:

– вояга етмаган гумон қилинувчи (айбланувчи) устидан қаровни таъминлаётган шахслар деганда, вояга етмаган гумон қилинувчи ёки айбланувчининг муносиб ҳуқ-қ-атворини таъминлаш ҳамда унинг суриштирувчи, терговчи, прокурор ёки судда ҳозир бўлиши бўйича мажбуриятни ёзма равишда ўз зиммасига олган ота-она, васий ва ҳомийлар ёки бошқа ишончга муносиб кишилар, шунингдек, вояга етмаган шахс қарамоғида бўлган ихтисослаштирилган болалар муассасаларининг мансабдор шахслари тан олинади;

– шахсий кафил сифатида ўз зиммасига гумон қилинувчи ёки айбланувчи муносиб ҳуқ-қ-атворда бўлиши ҳамда суриштирувчи юритаётган шахс, терговчи, прокурор ва суднинг қақриғига биноан ҳозир бўлишини таъминлаш бўйича мажбуриятни зиммасига олган ишончга лойиқ вояга етган шахс тан олинади;

– гаровга қўювчи сифатида гумон қилинувчи, айбланувчи ёки бошқа гумон қилинувчи, айбланувчининг терговчи, прокурор ёки судда ҳозир бўлишини ҳамда улар томонидан янги жиноят содир этилишининг олдини олишни таъминлаш мақсадида ушбу эҳтиёт чорасини танлаган органнинг депозит ҳисобига пул, қимматли қоғоз ёки қимматликларни киритган ҳар қандай жисмоний ёки юридик шахс тан олинади;

– статист сифатида таниб олиш учун кўрсатиш тергов ҳаракатини ўтказиш учун жалб этилган ҳар қандай олиб борилаётган ишга алоқаси бўлмаган ва ундан манфаатдор бўлмаган, ташқи белгилари билан таниб олинаётган шахсга ўхшайдиган ҳамда таниб олаётган шахс билан илгари кўришмаган шахс тан олинади.

Инсонпарварлик қадриятлари жиноят суд иш юритувида катта амалий аҳамият касб этади: 1) улар жиноятнинг тўлиқ ва тез фош этилишига, адолатли ҳукм чиқарилишига шароит яратади ва бунда тергов қилинаётган жиноят сифатини – объективлик, тўлиқ ва

ҳар томонламаликни яхшилади<sup>1</sup>; 2) процесс иштирокчиларида ахлоқий сифатларни – ота-оналик ва фуқаролик бурчи, шахсий шаън ва қадр-қиммат, ўз қилмишлари учун жавобгарлик, масъулият ва уят туйғуларини ва б.қ. тарбиялашга кўмаклашади<sup>2</sup>; 3) давлатда қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлашга кўмаклашади, жамият манфаатлари, инсон ва фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликлари муҳофаза этилишини яхшилади, уларнинг ҳуқуқини муҳофаза қилиш органларига бўлган ишончини оширади (жазосизлик инсоний бўла олмайди)<sup>3</sup>; 4) жиноят суд иш юритуви вазифалари маданий воситалар билан, инсонга жамиятнинг бош қадрияти сифатида муносабатда бўлган ҳолда ҳал этилишини таъминлайди<sup>4</sup>; 5) мамлакатда ҳуқуқий давлат қурилишига, шунингдек, умуминсоний қадриятларни, тинчлик ва хавфсизликни муҳофаза қилиш борасидаги халқаро ҳамкорликни мустаҳкамлашга хизмат қилади<sup>5</sup>.

Шунингдек, жиноят суд иш юритувини амалга ошираётган шахсларга инсонпарварлик қарашларини шакллантириш зарур. Инсонпарварлик қарашларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари сифатида қуйидагилар тан олиниши лозим: гуманитар билимларни (инсон моҳияти, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари, унинг атроф муҳит билан ўзаро муносабати ҳақида), гуманитар ишончини (инсонни жамиятнинг бош қадрияти сифатида тан олиш) ҳамда ахлоқий ҳуқ-қ-атвор малакасини (ўз билими ва ишончларига мувофиқ) шакллантириш. Жиноят суд иш юритувини амалга ошираётган шахсларда гуманитар онгни шакллантириш жиноят суд иш юритувида гуманитар қадриятларни реализация қилишнинг ҳамда инсон ва фуқаролар ҳуқуқларини муҳофаза қилиш, шунингдек, одил судлов манфаатларини ғимоя қилиш бўйича жиноят-процессуал фаолият самарадорлигининг энг муҳим шартларидан ҳисобланади.

Жиноят суд иш юритувини амалга ошираётган шахсларга инсонпарварлик қарашларини шакллантириш мақсадида қуйидаги амалий тавсияларни илгари суришимиз мумкин:

а) юридик таълимнинг гуманитаризацияси (юридик таълим муассасаларининг ўқув дастурлари ва ўқув-услугий режаларда шакллантирилаётган билим, ишонч ва малаканинг гуманитар йўналишда шакллантириш; абитуриентлар онгида ижодий бошланғич асосларни ривожлантириш; ўқитишни индивидуаллаштириш ва бошқа чоралар);

б) суриштирувчи, терговчи, прокурор ва судья лавозимига даъвогарлик қилаётган номзодларни танлаш тизимини такомиллаштириш (кўрсатилган

<sup>1</sup> Бурданова В.С. Криминалистические проблемы обеспечения всесторонности, полноты и объективности расследования преступлений: Дис. в форме науч. доклада. д-ра юрид. наук. – М., 1992. 40 с.

<sup>2</sup> Антонов И.А. Уголовно-процессуальная деятельность следователей органов внутренних дел: нравственно-правовые критерии ее оценки: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – СПб., 2000. – 24 с.

<sup>3</sup> Бессчетная В.В. Воспитание нравственности следователя органов внутренних дел: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – СПб., 2000. – 25 с.

<sup>4</sup> Бибило А.П. Социально-правовые основы правосудия по уголовным делам: Автореф. дис. . докт. юрид. наук. – Минск, 1995. 29 с.

<sup>5</sup> Баландин В.Н. Принципы юридического процесса: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 1998. – 16 с.

мансабларга номзодларни танлашда гуманитар – ахлокий-этик, яъни шахснинг тегишли касблар шаъни кодексида белгиланган юқори талабларга мувофиқлигини таъминлаш; ташкилий-ҳуқуқий, яъни юридик мутахассислик бўйича иш стаж, ёши, билимининг мавжудлиги; психофизиологик – яъни, шахсда мустаҳкам жисмоний ва руҳий саломатлик мавжудлиги каби мезонлардан фойдаланиш<sup>1</sup>;

в) жиноят суд иш юритувини амалга ошираётган шахсларнинг касбий фаолияти учун инсонпарварлик ғояларига мутаносиб бўлган муносиб шарт-шароитларни яратиш, бунда суриштирувчи, терговчи, прокурор ва судьяларнинг меҳнати юклагаси ва шарт-шароитларнинг илмий асосланган меъёрларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни кўзда тутиш; ушбу ходимларнинг ойлик иш ҳақиларини одиллик принципига мувофиқ ҳолатга келтириш; меҳнат қонунчилигига мувофиқ иш вақтидан ташқари иши учун ҳақ тўлаш тизимини жорий этиш; жиноят суд иш юритувини амалга ошираётган шахсларнинг техник таъминотини юксалтириш; ҳар бир суд, прокуратура, ички ишлар органларига тегишли биноларда ходимлар учун умумий овқатланиш шаҳобчаларини ишга тушириш (чунки, инсоннинг тўлақонли иссиқ овқат билан таъминланиши унинг соғлиғи ҳамда иши сифатига бевосита таъсир кўрсатиши илмий жиҳатдан исботланган ҳолатдир); тезкор-қидирув, дастлабки тергов, прокуратура ва суд фаолиятини амалга ошираётган органларни молиялаштиришнинг илмий асослантирилган дастурларини ишлаб чиқиш муҳимдир;

г) суриштирувчи, терговчи, прокурор ва судьяларнинг иши самарадорлигини ҳисобга олиш тизимини ислоҳ этиш ва бунда улар фаолияти мезонлари сифатида – жиноят суд иши юритуви иштирокчиларининг уларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатлари бузилиши устидан асосли шикоятлари йўқлиги; жабрланувчига жиноят туфайли етказилган зарарни қоплаш ёки уни қоплаш бўйича чоратadbирларни ўз вақтида кўриш; ноқонуний ва асоссиз ҳаракатларнинг (ушлаб туриш, шахсни айбланувчи тариқасида жалб этиш ва ҳ.к.) йўқлиги; жиноят содир этиш сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этишга йўналтирилган тасаввурларнинг мавжудлиги ва бошқалар<sup>2</sup>;

д) жиноят суд иш юритувини амалга ошираётган шахсларга тарбиявий таъсир чоралари сифатида рағбатлантириш ва жарима қўллаш тизимларини ислоҳ этиш. Бунда хусусан, қонун даражасида мансабдор шахсларнинг иши самарадорлигини мезонларини мустаҳкамлаш ҳамда уларга процесс иштирокчиларига ҳуқуқларига тўлақонли риоя этганлик учун чоралик пул мукофотларини беришни йўлга қўйиш; рағбатлантиришнинг бошқа йўллари аҳамияти ва ролини ошириш; жавобгарлик кўрқинчга солувчи эмас, балки истиқболли хусусият касб этишини таъминлашга қаратилган аниқ ҳуқуқбузарликлар учун таъсир чораси қўллаш тизимини тартибга солиш мақсадга мувофиқ. Шу

мақсадда у ёки бу жазо чораси қўлланилиши лозим бўлган ҳуқуқбузарликлар рўйхатини кўрсатган ҳолда жавобгарлик чоралари тизимини ишлаб чиқиш лозим. Шу жумладан, тергов муддатларини бузганлик учун – ҳайфсан, эҳтиёт чораси сифатида қамокни қўллаш муддатларини бузганлик учун – қаттиқ ҳайфсан, процесс иштирокчиларига нисбатан жисмоний таъсир чораларини қўллаганлик учун – ишдан бўшатиш ва ҳ.к. Кўрсатилган таклифларни амалга ошириш тегишли органлар раҳбарлари томонидан тегишли жазо чораларини ўзбошимчалик билан қўллашнинг олдини олади.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда амалдаги жиноят-процессуал қонунчиликни гуманизациялаш йўналишида такомиллаштириш бўйича бир қатор таклифларни киритиш мумкин. Хусусан, бу борада қуйидагиларни таклиф этишимиз мумкин:

- ишдаги барча манфаатдор шахсларга уларнинг ташаббуси билан ўтказилаётган тергов ҳаракатларида, дастлабки терговни ўтказётган шахснинг розилигидан қатъий назар иштирок этиш ҳуқуқини бериш;

- гумон қилинувчи ва айбланувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари рўйхатини белгилаб берган моддаларда, шу жумладан дастлабки тергов маълумотларини ошкор этмаслик мажбуриятини кўзда тутиш ҳамда ушбу мажбуриятни бажармаганлик учун санкцияларни кўрсатиш мақсадга мувофиқ;

- илк маротаба жиноят содир этган шахсларга нисбатан эҳтиёт чораси сифатида қамокни қўллаш ҳолатларини қисқартириш ва бошқалар.

Шунингдек, жиноят-процессуал қонунчиликда жиноят суд иш юритувида инсонпарварлик принципини алоҳида мустаҳкамлаш ҳам жиноят процессида унинг барча иштирокчилари томонидан унга риоя этилишини таъминлашда муҳим қадам бўлган бўлар эди.

Юқоридагилар билан бир қаторда, жиноят суд иш юритувига жалб этилган шахсларнинг – шахсий кафил (ЎЗР ЖПК 251-моддаси), гаровга қўювчи (ЎЗР ЖПК 249-моддаси), вояга етмаган гумон қилинувчи (айбланувчи) устидан қаровни таъминлаётган шахс (ЎЗР ЖПК 556-моддаси), статист (ЎЗР ЖПК 127-моддаси)ларнинг ҳуқуқий мақомини тартибга солиш ҳам ўта муҳим аҳамият касб этади. Зеро, ушбу шахслар жиноят-процессуал муносабатларнинг фаол субъектлари эмас, балки кўпроқ терговчи фаолиятининг объектлари сифатида намоён бўлади ҳамда улар фаолияти бевосита бошқа шахслар ҳуқуқларини чеклаш учун асос бўлиб хизмат қилиши мумкин. Шу боис, амалдаги қонунчиликда ушбу шахсларнинг ҳуқуқий ҳолатининг белгиланиши жиноят суд иш юритувида инсонпарварлик принципини таъминлашга хизмат қилади.

**Аннотация:** Мақолада жиноят ишлари юритувини гуманизациялаштириш нуқтаи назаридан амалдаги жиноят-процессуал қонунчиликни такомиллаштириш истиқболлари ўрганилган. ЎЗР ЖПКга жиноят суд иш юритувида инсонпарварлик принципи бағишланган 27<sup>1</sup>-модда киритилиши асослаб берилган. Процессуал қонунчиликка вояга етмаган гумон қилинувчи (айбланувчи) устидан қаровни таъминлаётган шахслар, шахсий кафил, гаровга қўювчи ва статист каби процесс иштирокчиларининг ҳуқуқий мақомини белгилаш таклиф қилинган. Шунингдек, жиноят суд иш юритувини амалга ошираётган шахсларга инсонпарварлик қарашларини шакллантиришга оид амалий тавсиялар илгари сурилган.

<sup>1</sup> Кокорев Л.Д., Котов Д.П. Этика уголовного процесса. – Воронеж, 1993. – 224 с.; Москалькова Т.Н. Этика уголовно-процессуального доказывания (стадия предварительного расследования). – М., 1996. – 125 с.

<sup>2</sup> Гельдибаев М.Х. Обеспечение прав и свобод человека и гражданина в сфере уголовного принуждения: Автореф. дис. . д-ра юрид. наук. – СПб., 2001. – 43 с.

**Калит сўзлар:** инсонпарварлик, гуманизация, гуманизм, жиноят-процессуал қонунчилик, ҳуқуқий қадрият, ҳуқуқий принцип, халқаро-ҳуқуқий қафолатлар, конституциявий қафолатлар.

**Аннотация:** в статье изучены перспективы совершенствования действующего уголовно-процессуального законодательства, с точки зрения гуманизации уголовного судопроизводства. Обоснована необходимость дополнения УПК РУз новой ст. 27<sup>1</sup> посвященной принципу гуманности в уголовном судопроизводстве. Предложено определить правовой статус таких участников процесса как лица, обеспечивающие присмотр за несовершеннолетним подозреваемым (обвиняемым), личный поручитель, залогодатель и статист. Также выдвинуты практические рекомендации по формированию гуманных взглядов у лиц осуществляющих уголовное судопроизводство.

**Ключевые слова:** гуманность, гуманизация, гуманизм, уголовно-процессуальное законодательство, правовая ценность, правовой принцип, международно-правовые гарантии, конституционные гарантии.

**Annotation:** in this article it is studied opportunities of perfection of the current criminally-procedural legislation from humanisation point of view of criminal legal proceedings. Author proved the necessity of addition to the Criminal-procedural code of Republic of Uzbekistan a new 27<sup>1</sup> article devoted to the humanity as a principle of criminal legal proceedings. It is suggested to define legal status of participants of process such as persons, providing supervision upon the suspected (accused) minors, personal guarantors, depositor and supernumeraries. Also it is extended practical recommendations about formation of humane sights at persons executing criminal legal proceedings.

**Key words:** humanity, humanization, humanism, criminal-procedure law, legal value, legal principle, international-legal guaranties, constitutional guaranties.

#### Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Бурданова В.С. Криминалистические проблемы обеспечения всесторонности, полноты и объективности расследования преступлений: Дис. в форме науч. доклада. д-ра юрид. наук. – М., 1992. 40 с.
2. Антонов И.А. Уголовно-процессуальная деятельность следователей органов внутренних дел: нравственно-правовые критерии ее оценки: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – СПб., 2000. – 24 с.
3. Бессчетная В.В. Воспитание нравственности следователя органов внутренних дел: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – СПб., 2000. – 25 с.
4. Бибило А.П. Социально-правовые основы правосудия по уголовным делам: Автореф. дис. . докт. юрид. наук. – Минск, 1995. 29 с.
5. Баландин В.Н. Принципы юридического процесса: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 1998. – 16 с.
6. Кокорев Л.Д., Котов Д.П. Этика уголовного процесса. – Воронеж, 1993. – 224 с.; Москалькова Т.Н. Этика уголовно-процессуального доказывания (стадия предварительного расследования). – М., 1996. – 125 с.
7. Гельдибаев М.Х. Обеспечение прав и свобод человека и гражданина в сфере уголовного принуждения: Автореф. дис. . д-ра юрид. наук. – СПб., 2001. – 43 с.

**Н.И.Хайриев**  
ТДЮУ катта илмий ходим-изланувчиси

#### СУД-ҲУҚУҚ ИСЛОҲОТЛАРИНИНГ МУҲИМ ЙЎНАЛИШИ СИФАТИДА ОДИЛ СУДЛОВНИНГ ТЕЗКОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ

Мамлакатимизда демократик-ҳуқуқий давлат қуриш борасидаги амалга оширилаётган саъй-ҳаракатлар мустақил суд ҳокимиятини янада мустаҳкамлаш вазифаси билан чамбарчас боғлиқдир. Шу боис ҳам мамлакатимизда амалга оширилаётган демократик-ҳуқуқий давлат қуриш борасидаги узоқ муддатли ва изчил дастурларнинг асосий устувор йўналишларидан бири бу – давлат ҳокимиятининг муҳим тармоғи сифатида суд-ҳуқуқ тизимини узлуксиз либераллаштириш ва босқичма-босқич демократлаштиришдан иборатдир.

Шунга мувофиқ, юртимизда ҳокимиятлар тақсимланиши конституциявий принципини амалга ошириш, судларнинг мустақиллигини таъминлаш борасида кенг қўламли ва самарали ишлар амалга оширилмоқда. Хусусан, суд ҳокимиятини мустаҳкамлаш, судларнинг ҳаққоний мустақиллигини таъминлашга йўналтирилган ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирлар мажмуи амалга оширилди.

Авваламбор, судлар фаолияти қафолати энг юқори, яъни Ўзбекистон Республикасининг Асосий Қонуни даражасида белгилаб берилди. Бундан ташқари, судлар фаолиятининг ташкилий-ҳуқуқий ва институциявий асослари тубдан ислоҳ этилди. Хусусан, суд тизими бутунлай ижро этувчи ҳокимият органларининг назорати ва таъсири остида чиқарилди, судлар фаолиятини ташкилий таъминлаш, шу жумладан, суд кадрлари билан таъминлаш масалалари билан шуғулланувчи махсус орган – Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Судьяларни танлаш ва лавозимларга тавсия этиш бўйича олий малака комиссияси ташкил этилди. Судларни уларга хос бўлмаган функциялардан озод этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузурида махсус ваколатли орган – Суд қарорларини ижро этиш, судлар фаолиятини моддий-техника жиҳатидан ва молиявий таъминлаш департаменти ташкил этилди.

Шунингдек, 2012 йил 18 сентябрдаги ҳамда 2014 йил 4 сентябрдаги қонунлар асосида Жиноят-процессуал кодексига суриштирув ва дастлабки тергов жараёнида суд назоратини кучайтиришга, суднинг мустақиллиги, холислиги ва беғаразлигини таъминлашга, жиноят процессида тортишув принципини кучайтиришга, шахсга қўйилган айбловнинг қонуний ва асосли эканини холис баҳолашни таъминлашга, жиноят процессуал тизимни янада либераллаштиришга қаратилган муҳим ўзгариш ва қўшимчалар киритилди. Пировардида, судга қадар иш юритув босқичида лавозимдан четлаштириш ва шахсни тиббий муассасага жойлаштириш тарзидаги процессуал мажбурлов чораларини фақат судьянинг санкцияси асосида қўллаш тартиби жорий этилди; биринчи инстанция судида иш бўйича айблов ҳулосасини ўқиб эшиттириш мажбурияти прокурор зиммасига юкланди; суднинг жиноят иши қўзғатишга доир ваколати чиқарилди; уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чораси жорий этилди; йўқолган жиноят ишини ёки унинг материалларини